

Урош Сџанковић, асистент
Правног факултета у Новом Саду

ПРВИ ПОКУШАЈИ КОДИФИКАЦИЈЕ ГРАЂАНСКОГ ПОСТУПКА У СРБИЈИ (1829–1844)¹

Сажетак: У раду се говори о првим покушајима кодификације грађанског поступка у Србији, у раздобљу између 1829. и 1844. године. Усредсређена на кодификацијски рад у областима грађанског и кривичног права, српска историјско-правна наука је зајоставила изразу шреће, не мање важне законика – о грађанском поступку. Без њене научне обраде, међутим, не могу се заокружити сазнања о првим нацртима кодификација. У жељи да дамо скроман допринос расветљавању почетака рада на законнику о грађанском поступку, истражили смо податке о томе у сџраној литератури и домаћој архивској грађи.

Кључне речи: Нацрт законика о грађанском поступку, кодификација грађанског поступка, историја грађанског поступка Србије, Законодавна комисија, Василије Лазаревић.

I

Излишно је говорити о значају грађанског судског поступка као вида заштите субјективних права појединца. Она свој пуни израз добијају једино ако се могу заштитити пред судом. Ако то није случај, уколико појединац не може судским путем да брани своја права од повреде и угрожавања, она остају мртво слово на папиру. Јасно је до каквих то последица доводи – уноси се осећај несигурности међу људима и шаље порука да држава не гаран-

¹ Чланак је настао као резултат рада на пројекту *Теоријски и практични проблеми сџварања и примене права – Србија и ЕУ*, који се финансира из средстава Правног факултета у Новом Саду.

тује остваривање њихових права, што их приморава да узму правду у своје руке. Све ово, у крајњој линији, води безакоњу и разградњи једног друштва.

Стога није нимало изненађујуће што се већ крајем двадесетих година XIX века, када почиње рад на изради четири основна законика, међу њима помиње и законик о грађанском поступку. Историографија, бар до сада, није показивала превелико интересовање за њега, због чега има мало објављених извора и литературе о овој теми.

Сазнања о раду на законнику о грађанском поступку током 1829. и 1830. године црпимо готово искључиво из преписке Вука Караџића и Јернеја Копитара. Караџић је обавештавао Копитара о току законодавног рада и тражио литературу која би у том послу могла да буде од помоћи. Копитар је, с друге стране, давао Караџићу објашњења о траженим књигама и нудио додатне.²

Период између 1837. и 1838. године најпотпуније је обрађен у делима А. Јовановића и А. Ивића, а драгоцене податке нам у својим успоменама даје и творац *Законика грађанској за Књажевство Србско* (даље: СГЗ) Јован Хаџић. Јовановић и Ивић говоре о доласку Хаџића и земунског градоначелника Василија Лазаревића у Србију ради израде закона и излажу текст њиховог писма кнезу Милошу од 25. јула 1837. године (види у даљем тексту). Поред овога, Хаџић нас обавештава о раду комисије за израду нацрта грађанског, кривичног и законика о грађанском поступку и подели послова између њега и Лазаревића (1838).³

На Лазаревићев самосталан рад на законнику о грађанском поступку осврће се само А. Ивић. Ревностан истраживач, он је успео да дође до података о самим почецима Лазаревићеве кодификаторске делатности и закаснелој предаји једног дела нацрта кодекса.⁴

Већ на први поглед је уочљиво да постоје велике празнине у мозаику сазнања о првим покушајима израде законика о грађанском поступку. Наука до сада није дала одговор на питање шта се крије иза неких битних појмова у преписци Караџића и Копитара око законика, а изостала су и значајнија открића у вези са Лазаревићевим радом на кодексу. Свесни да да-

² В. С. Караџић, *Преписка IV (1829–1832)* (даље = *Вукова преписка*), Београд 1988, стр. 183, 230–231, 267, 280–281.

³ А. С. Јовановић, *Рад на "цоржесивеним законима"* (рад је објављен у четвртој свесци часописа *Архив за правне и друштвене науке* за 1909. и свескама 1–4 истог листа за 1911. годину), *Архив за правне и друштвене науке* (даље: АПДН) XI/1 (1911), стр. 17–22; А. Ивић, *Израда законика за Кнежевину Србију (од 1829–1843)*, АПДН XI/3 (1921), стр. 182–186; Ј. Хаџић, *Сјомени из мојега дневника* (сећања се састоје из осам наставака, издатих у *Огледалу србском* за 1864. годину), *Огледало србско* II (1864), стр. 37–38; VII (1864), стр. 198, 200; VIII (1864), стр. 228, 237.

⁴ Ивић, *нав. дело*, стр. 193–197.

љи помак у изучавању почетака кодификације грађанског поступка није могуће направити док не дођемо до нових података о суштинским, а неразјашњеним питањима, податке о њима смо потражили у страниј литератури и домаћој архивској грађи.

II

Рад на стварању законика Србији је започео крајем 1828. године. Међутим, прва вест о законуку о грађанском поступку датира из средине 1829. године. Кнез Милош је писмом од 1. јуна⁵ послао Георгију Захаријадесу, шабачком учитељу, књигу “Civilgerichtsordnung” да је преведе. Захаријадес је кнезу послао превод 11. јула, на чему му се владар једанаест дана касније захвалио и изразио задовољство каквоћом примљеног рукописа. Карацић га је, насупрот томе, оценио сасвим другачије; његова опаска да би “човек цркао од смија” читајући Захаријадесове преводе, редовно се цитира у делима која се дотичу израде првих законика.⁶

Тешко је засигурно рећи шта је “Civilgerichtsordnung”. Свакако поводећи се немачким називом, С. Јовановић је закључио да се ради о аустријском законуку о грађанском поступку, при томе не прецизирајући да ли мисли на кодекс из 1781. за немачке наследне земље или онај издат 1796. за Западну Галицију.⁷

Његов став се може оспорити из два разлога. Прво, термин “Gerichtsordnung” је у оно време и на српском означавао судски поступак уопште, о чему сведоче три Карацићева писма Копитару. Осим тога, ниједан аустријски закон из ове материје није се звао “Civilgerichtsordnung”, али се управо та кованица сусреће у називу једног превода француског Законика о грађанском поступку (Code de procédure civile, 1806) на немачки.⁸ Пошто постоје индиције да је тај превод и касније коришћен у раду на законуку (видети у даљем тексту), мишљења смо да је он био послат Захаријадесу.

⁵ Датуми у раду су наведени према јулијанском календару.

⁶ А. Ђорђевић, *Систем приватној (грађанској) права*, Београд 1996, стр. 67; Д. Николић, *Рад на грађанском законуку у Србији 1829–1835. године, научни скици Стојан Једесет година од доношења Српског грађанског законика, септембар 1994*, Ниш 1995, стр. 25; *Вукова уређиска IV*, стр. 183.

⁷ С. Јовановић, *Српски законотисац, у Живој и дра Јована Хаџића Свејића*, Нови Сад 1899, стр. 27; *Allgemeine Gerichtsordnung für Böhme, Mähren, Schlesien, Oesterreich ob und unter der Enns, Steyermark, Kärnten, Krain, Görz, Gradista, Triest, Tirol und die Vorlande*, Wien 1781; *Allgemeine Gerichtsordnung für Westgalizien*, Wien 1817.

⁸ У питању је С. D. Erhard, *Napoleons I, Kaisers von Frankreich, Königs von Italien und Beschützers des Rheinundes Civilgerichtsordnung des Französischen Reichs*, Dessau und Leipzig 1808.

На законнику о грађанском поступку радило се и у оквиру тзв. *Законодајелне комисије*. Ово тело, формирано 1829. године са задатком да изради четири основна законика за Србију⁹, располагало је француским Законником о грађанском поступку, како у оригиналу тако и у немачком преводу. Већина чланова комисије, који су се школовали у Аустрији, залагала се за рецепцију законодавства те земље о организацији судова и грађанском поступку. Ипак, превагу је однела концепција кнежевог секретара Димитрија Давидовића, према којој је законе требало саставити по угледу на француске.¹⁰

Невични француском, чланови Законодајелне комисије су изгледа дали предност немачком преводу Законика о грађанском поступку. На ту помисао наводи нас Караџићево писмо Копитару од 7. јуна 1830. године, у коме моли за набавку књиге или декрета “Делапорт”, често помињане у “*Civilgerichtsordnung*”-у. Увидом у оригинални текст Законика о грађанском поступку уверили смо се да он не садржи таква или слична упућивања, али су зато она на многим местима присутна у већ споменутом Ерхардовом преводу.¹¹

Разрешивши дилему где се налази на “Делапорт”, суочили смо се са недоумицом око тога шта он заправо представља. Користан траг пружио је Копитар; у одговору Караџићу од 24. јуна упитао га је да ли мисли на дело француског судије и правног писца са почетка XIX века Жана Батиста Делапорта које је на немачки преведено као *Formularien zur Gerichtsordnung*.¹² Истовремено је понудио да набави једно старије дело истог аутора, које се састоји из три свеске и односи на сам Законик о грађанском поступку, али није преведено на немачки.¹³

⁹ О образовању, саставу и раду Законодајелне комисије види М. Петровић, *Финансије и услове обновљене Србије до 1842*. I, Београд 1897, стр. 579–581; А. С. Јовановић, *нав. дело*, АПДН VIII/4 (1909), стр. 257–262; XI/1 (1911), стр. 11; Т. Никчевић, *Посебанак и покушај према Грађанској законика Кнежевине Србије*, Београд 1971, стр. 7–14.

¹⁰ *Вукова прейиска* IV, стр. 230; А. С. Јовановић, *нав. дело*, АПДН VIII/4, стр. 257–258; Н. Попов, *Србија и Русија од Кочине крајине до Св. андрејевске скупишине* II, са руског превели П. Срећковић, Ж. Жујовић, А. Васиљевић и А. Марјановић, Београд 1870, стр. 259.

¹¹ Erhard, *op. cit.*, pp. 4 et sq.

¹² Дело се у оригиналу зове *Збирка образаца Законика о грађанском процесном поступку или модели различитих аката процесног закона о овом новом закону (Formulaire de Code de procédure civile, ou différents actes de procédure civile d'après ce nouveau code)* и у њему се по абecedном редоследу излажу шаблони аката који се употребљавају у грађанском поступку од доношења Законика. *Вукова прейиска* IV, стр. 280; J. B. Delaporte, *Formulaire de Code de procédure civile, ou différents actes de procédure civile d'après ce nouveau code*, Paris 1807; O. A. Walther, *Hand-Lexicon der juristischen Literatur des neunzehnten Jahrhunderts*, Weimar 1854, p. 209.

¹³ *Вукова прейиска* IV, стр. 280.

Ослањајући се на Копитареве податке, покушали смо да у Делапортовом опусу нађемо књигу која одговара датом опису. Пажњу нам је привукао *Нови Феријер. Речник њрава и ѓрађанске судске њраксе (Nouveau Ferrière. Dictionnaire du droit et du pratique judiciaire civile)* – објављен је 1807. године, што значи пре немачког превода *Збирке образаца Законика о ѓрађанском њосџуџку*. Такође, по структури и садржини показује релативно велик степен подударности са неименованим делом из Копитаревог писма.

Попут непознатог издања, и *Нови Феријер* има три свеске. Сличност постаје још видљивија када се погледа шта оне садрже. Прва свеска је обиман правни речник, чије одреднице о институтима грађанског поступка испод поднаслова “Ново право” објашњавају како је та установа регулисана према Законику о грађанском поступку. Другу представља већ помињана *Збирка џиџизираних образаца Законика о ѓрађанском њосџуџку*. Најзад, трећа излаже Наполеонове декрете о трошковима у грађанском судском поступку издате 1807. године, па се сходно томе и зове *Царски декреџи о џрошковима и издаџцима у обласџи њрава (Decrets impériaux sur les frais et dépens en matière judiciaire)*.¹⁴ Као што се види, све три свеске на овај или онај начин за предмет имају Законик о грађанском поступку, било да се односе на њега или прописе који га конкретизују, из чега произлази да о *Новом Феријеру* треба озбиљно размислити као књизи коју је Копитар понудио.

То је уједно и последње што можемо изнети на видело када је у питању израда законика током 1829. и 1830. године. За наредних седам година подаци о кодификаторском раду су још кудикамо оскуднији. Сређемо се са свега једним поменом нацрта законика, и то код Ј. Хаџића. Он је у својим успоменама тврдио да је кнез Милош на Сретењској скупштини (у историографији познатој по томе што је на њој проглашен први српски устав, тзв. *Среџењски*) показивао неки превод, пројекат законика о грађанском поступку. Међутим, други аутори који су се подробније бавили овом скупштином не потврђују Хаџићево казивање.¹⁵

Нови импулс за кодификаторску делтност дао је прелазак Хаџића и земунског градоначелника Василија Лазаревића у Србију, 25. априла 1837. године. По доласку, њих двојица су од секретара Великог суда Лазара Зубана добили преводе француских грађанског, кривичног и законика о грађанском поступку, заједно са коментарима из немачких превода. Хаџић и

¹⁴ J. V. Delaporte, *Nouveau Ferrière. Dictionnaire du droit et du pratique judiciaire civile*, Paris 1807.

¹⁵ Хаџић, *нав. дело, Огледало србско* III (1864), стр. 68; Р. Љушић, *Кнежевина Србија (1830–1839)*, Попов, *нав. дело*, стр. 279–291; Т. Васиљевић, *Рад на законима за џрве владе кнеза Милоша (1828– 1837) (Вук Караџић као џисаџ закона)*, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* (даље: ЗРПФНС) XVIII/1–3 (1984), стр. 127.

Лазаревић су се одмах прихватили прегледа примљених текстова. Уз то, обилазили су судове по Србији, како би се што боље упознали са њиховом организацијом и судским поступком. Завршивши преглед преводâ, 25. јула су кнезу послали опширно писмо, у коме су саопштили која су страна законодавства послужила као узор за српске нацрте и изнели смернице којима ће се руководити у даљој изради кодификација.¹⁶

За нацрт законика о грађанском поступку су утврдили да је превод француског кодекса. Неповољно су се изразили о таквом избору, јер је француски законик далеко од једноставног, претпоставља постојање образованих судија и адвоката, одуговлачи парницу и долазак до правде. Законик о грађанском поступку, напротив, треба да се одликује одређеношћу, кратакотом, јасноћом и једноставношћу.¹⁷

Хаџић и Лазаревић су нагласили да грађански судски поступак мора да се заснива на једнакости странака пред судом. Законик о грађанском поступку би требало да смањи број парница и усмерава супротстављене странке ка окончању спорова поравнањем. Ако њега није могуће склопити, поступак ће се максимално убрзати, али тако да његово убрзање не иде на уштрб тачности и правичности. Тиме се, с једне стране отклања потреба да у парници учествују адвокати, а с друге предупредује самовоља судија и тежња странака да отежу поступак.¹⁸

Двојица будућих законописаца нису били склони вишестепености суђења. Заузели су се за то да пресуда првостепеног суда по правилу буде коначна. Изузетно, у случајевима који ће накнадно бити одређени, незадовољним странама ће се омогућити подношење жалбе вишој судској инстанци. Њена одлука, међутим, неће моћи да буде нападана. За крај, изнели су запажање да се у Србији важећи прописи махом односе на организацију судова и судски поступак, па би се стога и они могли употребити приликом израде законâ из те области.¹⁹

Пославши писмо, Хаџић и Лазаревић су се у августу вратили у Аустрију да би тамо посвршавали неке послове. У домовини су се кратко задржали; већ у децембру 1837, односно јануару 1838. године, опет су дошли у Србију. Али уместо на законима, кнез Милош им је поверио рад на уставу, тако да су између 13. фебруара и 16. марта били део комисије која је безуспешно покушавала да изради основни закон за Србију. Али, другог поменутог датума кнез Милош издаје указ којим Хаџићу и Лазаревићу налаже да преки-

¹⁶ Хаџић, *нав. дело*, *Огледало србско* II (1864), стр. 37–38; А. С. Јовановић, *нав. дело*, АПДН XI/1 (1911), стр. 19–22; Ивић, *нав. дело*, стр. 184–186.

¹⁷ А. С. Јовановић, *нав. дело*, АПДН XI/1 (1911), стр. 19, 22; Ивић, *нав. дело*, стр. 186.

¹⁸ А. С. Јовановић, *нав. дело*, АПДН XI/1 (1911), стр. 21; Ивић, *нав. дело*, стр. 186.

¹⁹ А. С. Јовановић, *нав. дело*, АПДН XI/1 (1911), стр. 21; Ивић, *нав. дело*, стр. 186.

ну рад на уставу и уђу у комисију чији ће задатак бити да сачини нацрте грађанског, кривичног и законика о грађанском поступку.²⁰

Подаци о раду ове комисије су штурни. Према Хаџићевим записима, она је сваки дан држала седнице на којима су, природно, двојица законписца из Аустрије играли највећу улогу. Записнике је водио Хаџић, пошто је Лазаревић био стар и невичан изражавању на српском. У вишеделном рукопису В. Д. Алексијевића *Савременици и њоследници Досијеја Обрадовића и Вука Сџеф. Караџића* пронашли смо тврдњу да је Лазаревић био председник комисије.²¹ Међутим, ни у једном расположивом извору нисмо нашли потврду за то.

Чланови комисије су неко време радили заједно, а потом поделили послове. Хаџић је препустио Лазаревићу да изабере на којим законима ће радити, а избор земунског градоначелника је пао на кривични и законик о грађанском поступку, као и законе о оставинском и поступку у “пупиларном деловодству”.²² У науци влада разногласје у погледу временског тре-

²⁰ М. Кићовић, *Јован Хаџић (Милош Светић) – књижевна студија*, Нови Сад 1930, стр. 79, 82, 84–89; Љушић, *нав. дело*, стр. 169–173; Ј. М. Продановић, *Уставни развитак и уставне борбе у Србији*, Београд 1936, стр. 70–79; Архив Србије (даље: АС), Поклони и откупи (даље: ПО) 98/70, *Допис кнеза Милоша Хаџићу и Лазаревићу бр. 95 од 16. марта 1838. године*.

²¹ Хаџић, *нав. дело, Огледало србско* VII (1864), стр. 198, 200; VIII (1864), 228, 237; Рукописно одељење Народне библиотеке Србије, Архива Властоја Д. Алексијевића, В. Д. Алексијевић, *Савременици и њоследници Досијеја Обрадовића и Вука Сџеф. Караџића* V, стр. 224.

²² С обзиром на то да је српска правна терминологија прве половине XIX века настала превођењем одговарајућих немачких појмова, за еквивалентом израза “пупиларно деловодство” а самим тим и његовим значењем, трагали смо у оновременој немачкој стручној литератури. Установили смо да би синтагма “пупиларно деловодство” могла да буде превод две синонимне немачке конструкције – “Vormundschaftliche Verwaltung” и “Vormundschaftliche Administration”. Обе подразумевају старатељско управљање имовином штићеника, односно бригу о његовим имовинским интересима у најширем смислу те речи (нпр. састављање пописа штићеникових ствари, полагање драгоцености стараника у судски депозит, израда плана коришћења његових непокретности, покретање и вођење парнице, полагање рачуна о управљању имовином итд.). Према томе, “поступак у пупиларном деловодству” би обухватао послове суда у вези са наведеним радњама (примера ради, провера веродостојности података из инвентара, пријем штићеникових ствари од вредности, давање одобрења за план употребе непокретности и покретања грађанскоправног спора, преглед положеног рачуна и др.). У немогућности да нађемо погоднији склоп, на савремени језик могли бисмо да га преведемо као “судска контрола старатељства”. Појмове “Vormundschaftliche Verwaltung” и “Vormundschaftliche Administration” види у www.archive-in-thueringen.de/finding_aids/index.php?path=0,27059;47-55 (приступљено 28. августа 2012. године); *Vollständige historisch und kritisch bearbeitete Sammlung der württembergischen Gesetze* III, Stuttgart und Tübingen 1830, p. 40; *Sammlung sämtlicher Verordnungen welche bis Ende des Jahres 1833 in den von Kampf'schen Jahrbüchern für preußische Gesetzgebung enthalten sind* VII, Breslau 1834, p. 306; A. G. V. Vegesack, *Westpreussisches Provinzialrecht* I, Dan-

нутка деобе послова: неки аутори је смештају у крај априла, други је везују за почетак маја, а има и оних који је померају на крај тог месеца.²³

Лазаревић се прво посветио изради кривичног законика, али су га од тога одвукли други послови – присуство прегледу *Успројенија Совјета Књажества Србског* и давање објашњења везаних за устројства окружних и Апелационог суда. Када је био позван да узме учешћа у прегледу *Успројенија централног управленија Књажества Србског*, замолио је да му та дужност не припадне у дело, јер жели да се усредреди на кривични законик.²⁴

По предаји нацрта кривичног законика Министарству правде, највероватније у јулу или августу 1839. године²⁵, Лазаревић се латио израде законика о грађанском поступку. На основу постојећих извора тешко је установити када се то тачно догодило, али је земунски градоначелник почетком октобра без дилеме био запослен нацртом законика. Министарство га је, наиме, 2. октобра упитало докле је стигао са послом, а он је одговорио како је предао нацрт кривичног и сада ради на законнику о грађанском поступку и законима о оставинском поступку и судској контроли старатељства. Додао је да не зна када ће бити готов са законима.²⁶

Министарство је 3. октобра обавестило Савет о Лазаревићевом одговору, у исто време тражећи да се земунски градоначелник отпусти, а израда њему поверених закона преда у руке стручних чиновника из Србије. Савет се изјаснио о овом предлогу 7. октобра. Наводећи да српској влади не би служило на част да се Лазаревић отпусти недовршеног посла, Савет је решио да се законописцу за завршетак рада остави рок до марта 1840. године.²⁷

zig 1845, p. 286; *Archiv für das Civil- und Criminal-Recht der Königl. Preuß. Rheinprovinzen XXXIX*, Köln am Rhein 1845, pp. 121–122; J. H. D. Temme, *Das preussische Vormundschaftsrecht*, Berlin 1847, pp. 180, 206. Опширније о судској контроли старатељства види у W. H. Puchta, *Handbuch des gerichtlichen Verfahrens in Sachen der freiwilligen Gerichtsbarkeit II*, Erlangen 1832, pp. 396, 399, 400–404.

²³ Кићовић, *нав. дело*, стр. 89; Хаџић, *нав. дело, Огледало србско VIII* (1864), стр. 228; Ивић, *нав. дело*, стр. 191; АС, Министарство иностраних дела – Внутрено одељење (даље: МИД-В) 1839, П/74, *Дойис Државног савјета Намесништва кнежевског достојанства бр. 1767 од 7. октобра 1839. године*.

²⁴ Ивић, *нав. дело*, стр. 192.

²⁵ Контроверзе око датума предаје нацрта види у У. Станковић, *Неколико најомена о нацрту кривичног законика Василија Лазаревића (1839)*, ЗРПФНС XLV/2 (2011), стр. 462.

²⁶ Види АС, Државни савет (у даљем тексту: ДС), Записници седница, *Записник седнице од 7. октобра 1839. године*; МИД-В 1840, П/73, *Писмо Василија Лазаревића Министарству правде од 20. марта 1840. године*. Уп. запис под бројем 1767 из деловодног протокола Савета за 1839. године, где је забележено како је Лазаревић изјавио да ће сачинити законе за мање од осам месеци. АС, ДС, Деловодни протокол за 1839. годину, бр. 1767.

²⁷ АС, ДС, Записници седница, *Записник седнице од 7. октобра 1839. године*; МИД-В 1839, П/74, *Дойис Савјета Намесништва кнежевског достојанства бр. 1767 од 7. октобра 1839. године*; А. С. Јовановић, *Рад на законима књаза Милоша*, АПДН III/3 (1907), стр. 198.

Замисао о Лазаревићевом повратку у Аустрију није постојала само у Србији. Славонска војна команда је сазнала да он намерава да остане у Србији до пролећа, о чему је аустријски Дворски ратни савет обавестио Дворску канцеларију. Изражавајући бојазан да би се толико дуго одсуство негативно одразило на Лазаревићеву службу у Земуну, Дворски ратни савет је препоручио да се законописцу наложи повратак у Аустрију. Дворска канцеларија није се сложила са сугестијом; уз објашњење да је од пресудног значаја за Монархију да израда српских закона остане у добрим рукама, умиривала је Дворски ратни савет уверавањима да ће предузети одговарајуће мере ако се покаже да Лазаревићеве дужности трпе због његовог боравка у Србији.²⁸

Вероватно тек у том моменту, када је прича о Лазаревићевом повратку у Аустрију за извесно време остављена по страни, српска влада је законописцу предала документ који је А. Ивић назвао “краљевски грчки бележнички рад”. Велика је вероватноћа да се ради о грчком *Усπρωјсπβυ судова и бележничке службе (Οργανισμοσ τον δικαστηριον και σπμβολαιογραφον)*, од 21. јануара 1834. године, које се састојало из три дела – одредби о судовима и судским службеницима, правилâ о току послова у поступку и дисциплинских прописа.²⁹

Лазаревић је одбацио могућност да српски законик о грађанском поступку у догледној будућности буде сачињен по узору на *Усπρωјсπβυ судова и бележничке службе*, пошто је оно преопширно и обилује формалностима са којима може да изађе на крај само образовани кадар, који Србија нема. Земунски градоначелник је вероватно већ тада проценио да ће му за окончање посла требати годину дана, па је преко аустријског конзула у Београду, Димитрија Атанацковића, замолио претпостављену власт да му дозволи продужење боравка у Србији. Дворски ратни савет је удовољио његовој молби.³⁰

Све до марта 1840. године нема никаквих вести о Лазаревићевом раду на законнику. Тада се, у складу са ранијим решењем Савета, отворило питање његовог даљег ангажмана у Србији. Кнез Михаило Обреновић је 15. марта наложило Министарству да се обавести на којим законима Лазаревић тренутно ради и изнесе став да ли би те законе могли написати и стручни чиновници из Србије. У вези са првим налогом, Министарство је 18. марта упутило допис Лазаревићу.³¹

²⁸ Кићовић, *нав. дело*, стр. 106.

²⁹ Ивић, *нав. дело*, стр. 193; *Οργανισμοσ τον δικαστηριον και σπμβολαιογραφον*, Ευ Νавπλιου, 1834.

³⁰ Ивић, *нав. дело*, стр. 193.

³¹ АС, МИД-В 1840, П/73, *Допис кнеза Михаила Минисπарсπβυ љравде бр. 78 од 15. марта 1840. године; Писмо Василија Лазаревића Минисπарсπβυ љравде од 20. марта 1840. године.*

Земунски градоначелник је одговорио опширним писмом од 20. марта. До сада је израдио повећи део нацрта законика о грађанском поступку, али је рукопис неуредан – са великим бројем преправки и на многим местима затамњен. Могао би се средити само тако што ће бити преписан уз његова упутства. Уколико би Министарство желело његов досадашњи рад да подвргне прегледу, препис може да буде завршен за 10 дана. Ако постоји одређење да законик о грађанском поступку после озакоњења буде дуготрајан, а не лако променљива уредба привременог карактера, на њему би требало да ради до новембра. Када сачини законик, започеће с израдом законика о оставинском поступку и судској контроли старатељства, за шта му осим у случају непредвиђених околности неће требати више од три-четири месеца.³²

Министарство је известило кнеза о Лазаревићевом одговору 26. марта, поново препоручујући да се он отпусти. Свој став је образложило тиме да садржина законика о грађанском поступку превасходно зависи од грађанског законика, народних обичаја и специфичних прилика у Србији, Лазаревићу непознатих. Кнез је био сагласан са гледиштем Министарства, али је желео да пре доношења било какве одлуке о овом предмету чује мишљење Савета. Из тог разлога је 28. марта тражио од њега да се изјасни о Лазаревићевом даљем раду.³³

Док се ишчекивала одлука Савета, у Београду је 1. априла умрла Лазаревићева жена Јулијана. Због изненадне смрти супруге, Лазаревић је желео да се врати у Аустрију. Савет је сазнао за његову жељу и о њој 5. априла обавестио кнеза, напомињући да је Лазаревић дао обећање да ће завршити поверена му дела. Саветници су стали на становиште да би са законописцем требало склопити погодбу према којем ће му се хоморар исплаћивати одсеком. Ако он на то пристане, онда треба закључити уговор о изради нацрта.³⁴

Сам Лазаревић, по свему судећи, није знао за идеју Савета. Он је писао Министарству да би желео да напусти Србију и питао хоће ли му и на даље бити поверена израда закона које је преузео на себе. Том приликом предао је један део нацрта законика о грађанском поступку, за којег смо из једног дописа Министарства Савету чији текст није у целости сачуван сазнали да је имао 151 члан. Министарство је све ове информације 8. априла

³² АС, МИД-В 1840, II/73, *Писмо Василија Лазаревића Министарству правде од 20. марта 1840. године.*

³³ АС, МИД-В 1840, II/73, *Допис Министарства правде кнезу Михаилу бр. 1365 од 26. марта 1840. године; Допис кнеза Михаила Савету бр. 286 од 28. марта 1840. године.*

³⁴ *Новине србске*, бр. 14 од 6. априла 1840. године, стр. 106; АС, ДС 384/1840, *Допис Савету кнезу Михаилу бр. 406 од 5. априла 1840. године.*

пренело кнезу и предложило исти начин исплате хонорара као Савет, под условом да уговор са Лазаревићем буде закључен.³⁵

Мишљење Савета одлучујуће је утицало и на промену кнежевог убеђења о Лазаревићевом останку. Владалац је 9. априла писао Министарству да ступи у преговоре с Лазаревићем око услова за израду законика о грађанском поступку. Испоставило се да је постизање договора није лак посао; Лазаревић је тражио хонорар од 4500 форинти сребра, али при томе наглашавајући да не може да одреди рок завршетка рада. Министарство је о томе 17. априла известило Савет.

Он, међутим, није реаговао док га на то није подстакао кнез. Владалац је 31. маја, са великим закашњењем, јавио Савету да је Министарство у акту од 8. априла замолило за упутства у вези са закључењем уговора о изради законика о грађанском поступку и затражио да донесе одлуку о томе. Будући јасно да на релацији српска влада – Лазаревић постоји застој у комуникацији, Савет се између 31. маја и 8. јуна сам упустио у преговоре са земунским градоначелником. На питање под којим условима је спреман да се прихвати рада на законик, Лазаревић је одговорио да ће то учинити за хонорар од 4500 форинти сребра, али је поново подвукао да не може да каже када ће окончати посао.³⁶

Незадовољан том изјавом, Савет је упутио свог главног секретара Стефана Марковића да приволи Лазаревића на попуштање. Земунски градоначелник је одступио од првобитног става, рекавши да ће законе завршити за годину дана. Коначна погодба је изгледала овако: Лазаревић ће у једногодишњем року израдити законик о грађанском поступку и законе о оставинском поступку и судској контроли старатељства, на име хонорара ће примити 4500 форинти сребра, које ће му бити исплаћене у четири рате, и то за свака три месеца рада унапред. Законописац ће, с друге стране, имати обавезу да српској влади у истом временском интервалу подноси део по део свог рада.³⁷

Савет је упознао кнеза са погодбом 8. јуна, тражећи одобрење за њену садржину. Владалац се о њој позитивно изјаснио и 5. јула писао Мини-

³⁵ АС, МИД-В 1840, II/73, *Допис Министарства љравде кнезу Михаилу бр. 1664 од 8. априла 1840. године*; ДС 468/1848, *Допис Министарства љравде Савеићу, без броја и даијума*. Иначе, сачувани део текста овог акта поклапа се са белешком о допису Министарства Савету бр. 2802 од 24. септембра 1843. у деловодном протоколу Савета за ту годину, тако да је највероватније реч о том акту. Види АС, ДС, Деловодни протокол за 1843. годину, бр. 1029.

³⁶ АС, МИД-В 1840, II/73, *Допис кнеза Михаила Савеићу бр. 701 од 31. маја 1840. године*; *Допис кнеза Михаила Министарству љравде бр. 375 од 5. јула 1840. године*; ДС 384/1840, *Допис Савеића кнезу Михаилу бр. 586 од 8. јуна 1840. године*

³⁷ АС, ДС 384/1840, *Допис Савеића кнезу Михаилу бр. 586 од 8. јуна 1840. године*.

старству да пренесе Лазаревићу да се српска влада саглашава са понуђеним условима. Министарство је кнежев налог испунило истог дана.³⁸ Чинило се да тиме уклоњене све перипетије око израде законика, односно да је преостало само да он буде сачињен, прегледан и промулгован.

Ствари ипак нису ишле тако глатко. Пошто је рок за предају нацрта законика истекао још у јулу 1841, а српска влада га није добила ни до почетка наредне године, требало је предузети одговарајуће кораке да се његова предаја убрза. Једна забелешка из деловодног протокола Иностраног одељења Министарства иностраних дела сведочи да је то одељење 2. јануара предложило да се код аустријских власти издејствује ослобађање Хаџића и Лазаревића од редовних дужности док раде на српским законима.³⁹

Истог месеца кнез Михаило се на Лазаревићево кашњење пожалио аустријском конзулу у Београду на Лазаревићево кашњење. Дипломата је о томе обавестио претпостављену власт, која је затражила од фелдмаршалајтнанта барона Марка Чолића, заповедника Војне границе у којој је Лазаревић службовао (Славонско-сремске), да пита земунског градоначелника зашто није извршио обавезе према српској влади у уговореном року. Командант је поступио по добијеном налогу.⁴⁰

Лазаревић је одговорио поднеском од 28. фебруара. Правдао се даје обуставио рад на законнику о грађанском поступку зато што је српској влади још 1839. године предао нацрт кривичног, а он још није прегледан. Тек кад буде видео шта ће српска влада учинити са тим пројектом, наставиће да ради на законнику о грађанском поступку. Тражио је да се српска влада обавезе на поштовање договора о изради закона које је закључио са кнезом Милошем и намесничким режимом⁴¹, јер у супротном нема смисла да настави са радом.⁴²

Потужио се и да од 1841. године није добио ништа на име хонорара, а није дужан да ради бесплатно Уосталом, законик о грађанском поступку претпоставља постојање грађанског законика, а њега Хаџић још није предао. Напоследку, молио је за упутство да ли да преда до сада израђени

³⁸ АС, МИД-В 1840, II/73, *Допис кнеза Михаила Министарству правде бр. 375 од 5. јула 1840. године*; ДС 468/1848, *Допис Министарства правде Савезу, без броја и датума*.

³⁹ АС, Министарство иностраних дела – Инострано одељење (даље: МИД-И), Деловодни протокол за 1842. годину, бр. 19. Зачудо, документи у овом предмету говоре само о Хаџићу, а не и о Лазаревићу. Види АС, МИД-И 1842, I/170.

⁴⁰ Ивић, *нав. дело*, стр. 194.

⁴¹ После абдикације кнеза Милоша, 3. јуна 1839. године, у Србији је због озбиљно нарушеног здравља наследника престола – његовог сина Милана, образовано намесништво у саставу Јеврем Обреновић, Тома Вучић Перишић и Аврам Петронијевић. Види Ј. Милићевић, *Друшћивене појаве у Србији XIX века*, приредио Р. Љушић, Београд 2002, стр. 95.

⁴² Ивић, *нав. дело*, стр. 195.

текст, у коме се налазе и одредбе о личном стечају (“конкурсу”).⁴³ Барон Чолић је проследио Лазаревићев поднесак Дворском ратном савету 26. марта. Дворски ратни савет је наложио Чолићу скрене пажњу Лазаревићу да пожури са израдом нацрта законика, уз напомену да то желе и Ратни савет и Дворска канцеларија.⁴⁴

Како у то време, по свему судећи, још увек није добио никакву повратну информацију шта се догађа у вези са нацртом законика, кнез је покушао на другој адреси да сазна има ли новости у вези с њим. Та адреса је било Министарство; у допису овом органу од 3. априла владалац је поставио питање да ли је земунски градоначелник предао пројекат и дао налог да се, у случају негативног одговора, законописац упита зашто није поступио по слову уговора са српском владом. Министарство је Лазаревићу упутило допис 9. априла, али он није одговорио.⁴⁵

Разлог изостанка Лазаревићевог одговора можда лежи у чињеници да је аустријски конзул саопштио кнезу Михаилу притужбе земунског градоначелника на српску владу. Саслушавши их, владалац је аустријском дипломатском представнику пружио уверавања да ће српска влада извршити све обавезе према Лазаревићу, али тражи да он то исто уради у погледу својих – тј. да што раније заврши нацрт законика.⁴⁶

Након тога је уследило нешто што би се могло протумачити као гест добре воље према Лазаревићу. Комисија за преглед његовог нацрта кривичног законика поднела је 27. јула своје примедбе на први део тог рукописа.⁴⁷ Тиме је обеснажена једна од Лазаревићевих замерки; српска влада као да је желела да пошаље поруку земунском градоначелнику да је она

⁴³ Израз “Concurs” је у оновременој немачкој правној терминологији означавао судски поступак у којем се имовина презадуженог дужника недовољна за намирење свих поверилаца дели између њих по законом утврђеном редоследу. Са том врстом поступка срећемо се и у *Законику о судејском њосџујку у њарницама ѓрађанским*, првој кодификацији из ове области у Србији, где је назван “стециште”. Узимајући у обзир да показује извесне сличности са савременим институтом личног банкрота, одлучили смо да га тако и преведемо, мада се два поступка у неким аспектима битно разилазе. Види, J. T. V. Linde, *Lehrbuch des gemeinen deutschen Civilprocesses*, Bonn 1831, p. 607; C. Martin, *Lehrbuch des teutschen gemeinen bürgerlichen Processes*, Heidelberg 1838, pp. 583–584; *Законик о судејском њосџујку у њарницама ѓрађанским*, Београд 1853, стр. 34; P. Kolba, P. Resetarsits, N. Weiser, *Mein großer Rechts-Berater*, Wien 2011, pp. 419–421.

⁴⁴ Ивић, *нав. дело*, стр. 195–196.

⁴⁵ АС, МИД-В 1842, II/125, *Дојис кнеза Михаила Минисџарсџиву ѓравде бр. 418 од 3. аџрила 1842. ѓодине*; ДС 468/1848, *Дојис Минисџарсџива ѓравде Савеџу, без броја и даџума*.

⁴⁶ Ивић, *нав. дело*, стр. 195–196.

⁴⁷ АС, ДС 303/1842, *Дојис комисије за ѓреѓлед нацртџа кривичноѓ законика Савеџу од 27. јула 1842. ѓодине*. Узгред буди речено, нацрт се састојао из два дела, тако да није био прегледан у целини. Види Станковић, *нав. дело*, стр. 462.

показала спремност да уважи његове притужбе, па је сада на њега ред да испоштује договорено.

Чак и ако је прегледом нацрта кривичног законика заиста и покушала да одобровољи Лазаревића, српска влада у томе није успела. Зато је Министарство 13. јануара 1843. године послало законописцу ново писмо, у којем је упитало како напредује рад на законима. Земунски градоначелник је одговорио десет дана касније; обавештавајући Министарство да је саставио добар део законика, напоменуо је да рукопис изгледа неуредно. Да би био уредно преписан, неопходно је ангажовати писара, за кога је тражио награду. Што се осталог тиче, тврдио је да се у потпуности придржава уговора са српском владом од 5. јула 1840. године.⁴⁸

Схвативши да је Лазаревић протумачио уговор са српском владом тако да му износ од 4500 форинти припада за сваку годину рада на законима све док не заврши посао, Министарство је покушало да му укаже на неисправност таквог тумачења. Уговорна одредба гласи да ће он примити наведену своту за једногодишњи рад на законима; како је та сума већ исплаћена, Лазаревић више нема право да било шта тражи од српске владе. У закључку, Министарство је захтевало да заврши посао и пошаље израђене текстове.⁴⁹

Да ли услед овог притиска из Србије или не, тек Лазаревић је 18. септембра предао земунском војном команданту, генерал-мајору Максимилијану Унгерхоферу, један део сачињеног нацрта законика о грађанском поступку. Предати текст је садржао 20 глава (7–27) са 280 чланова (152–432) и исцрпан предметни регистар незавршеног дела пројекта. Како рукопис није сачуван, не знамо да ли се и на њега односи тврдња А. Јовановића да Хаџићеви и Лазаревићеви нацрти нису били написани Вуковим правописом.⁵⁰

Унгерхофер је примљени нацрт 20. септембра спровео српском Министарству иностраних дела, са напоменом да сам пројекат проследи надлежном органу а регистар након потписивања врати Земунској војној команди, како би га послала Лазаревићу.⁵¹

После тога, земунски градоначелник је упутио два писма – једно је било адресирано на Унгерхофера, а друго на Министарство. У писму Унгерхоферу од 21. септембра Лазаревић је нагласио да предати текст није

⁴⁸ АС, ДС 468/1848, *Допис Министарства правде Савезу, без броја и датума.*

⁴⁹ Ibid.

⁵⁰ Ивић, *нав. дело*, стр. 196; АС, МИД-И 1843, II/129, *Допис генерал-мајора Максимилијана Унгерхофера Министарству иностраних дела бр. 201 од 2. октобра 1843. године* (по грегоријанском календару); Деловодни протокол за 1843. годину, бр. 1286; А. С. Јовановић, *дело из најомене 3*, АПДН VIII/4, стр. 261.

⁵¹ АС, МИД-И 1843, II/129, *Допис генерал-мајора Максимилијана Унгерхофера Министарству иностраних дела бр. 201 од 2. октобра 1843. године* (по грегоријанском календару).

цео нацрт, наводећи да остатак неће предати све док се српска влада не обавезе на поштовање услова израде законâ које је уговорио са претходним српским властима.⁵²

Писмо послато Министарству, од 22. септембра, представља одговор на његов допис од 13. јула. Првих 151 члан нацрта одавно је предао српској влади, а остатак закључно са чланом 432 јој је послао Унгерхофер. Основаност тврдње да му српска влада и даље дугује новац Лазаревић је бранио позивањем на уговор о изради законâ и обећање кнеза Михаила да ће све обавезе према Лазаревићу бити испуњене, дато 1842. године, када је првих 4500 форинти сребра већ исплаћено. Пошто види да друга уговорна страна не намерава да настави са плаћањем хонорара, он ће прекинути рад на законима и чекати коначну одлуку српске владе о том питању.⁵³

Министарство је 24. септембра известило Савет о садржини писма, у исто време га обавештавајући да је загубило чланове 1–151 нацрта законика. Замолито је да се они препишу из Лазаревићевог примерка о трошку државе.⁵⁴ Савет, међутим, није нашао за потребно да било шта предузме поводом ове молбе. Ипак, ситуација се убрзо променила и нацрт законика је, додуше само за извесно време, поново доспео на дневни ред.

Кодекс о грађанском поступку је у први план избацила осетљивост питања женског права на наслеђивање. С обзиром на то да око његовог нормативног регулисања у будућем грађанском закону није постојала потпуна сагласност, Савет се на седници од 11. октобра одлучио за солomonско решење према којем се до даљег одлаже усвајање грађанског, а као приоритети постављају доношење кривичног и израда законика о грађанском поступку. Ово опредељење ипак није опстало задуго. На подстицај кнеза Александра Карађорђевића од 26. новембра, поново је дато првенство нацрту грађанског законика, а кодекс о грађанском поступку остављен за касније.⁵⁵

⁵² Ивић, *нав. дело*, стр. 196–197.

⁵³ АС, ДС 468/1848, *Допис Министарства њравде Савеџу, без броја и даџума*. Којој год од завађених страна да дамо за право, стоји да Лазаревић није био уредно плаћан ни у току прве године рада на законима. Одељење казначејства Министарства финансија је 12. новембра 1840. издало налог државном банкарџу Николи Герману да Лазаревићу исплати хонорар за период јул–децембар те године, пошто је то претходно учинио само за мај и јун. Следеће године законописац је морао сам да иницира исплату за временски интервал 12. фебруар – 12 мај 1841, при чему смо доказ о уплати пронашли тек у Германовом писму Одељењу казначејства од 15. марта. Види АС, ПО 86/71, *Допис Одељења казначејства Министарства финансија државном банкарџу Николи Герману бр. 1609 од 12. новембра 1840. године*; Министарство финансија – Одељење казначејства, Деловодни протокол за 1841. годину, бр. 208 и 379.

⁵⁴ АС, ДС, Деловодни протокол за 1843. годину, бр. 1029.

⁵⁵ АС, ДС, Записници седница, *Записник седнице Савеџа од 11. октобра 1843. године*; Никчевић, *нав. дело*, стр. 23; В. Капор, *Јован Хаџић као џисац закона у Србији, Зборник за друшћивене науке Маџице српске LXI (1976), стр. 12.*

Али, Министарство није одустајало. У допису Савету од 20. марта 1844. године истакло је да, пошто је СГЗ већ издат и раздeљен судовима, постоји неопходност доношења законика о грађанском поступку и закона о судској контроли стрателства. Она је утолико већа што судови у овим областима праве највише грешака и најчешће траже упутства. Поновило је препоручило да се недостајући део нацрта препише из Лазаревићевог концепта о трошку државне касе. Његов текст затим треба прегледати и ако је добар санкционисати, а у супротном би нацрт требало сачинити изнова. Министарство је предложило исти поступак и када је реч о закону о судској контроли старателства.⁵⁶

Овог пута Савет није остао глув на препоруке Министарства. Донета је одлука да се за преписивање ангажује Лазаревићев синовац Милош⁵⁷, који је обавио поверени посао до 18. маја. Савет је 27. маја предложио кнезу да се преписивачу на име награде исплати 50 талира, са чиме се монарх сложио и дао налог да се о томе обавесте сва министарства.⁵⁸

Примљено обавештење послужило је Министарству као повод да 31. маја подсети владара да законик о грађанском поступку није завршен, јер му недостају неке одредбе.⁵⁹ Наравно, ово подсећање дато је с циљем да побуди законодавне чиниоце на акцију. У том моменту оно је остало без резултата, али се Министарству упорност и по други пут исплатила. Наиме, оно је 20. јула послало Савету допис који је одлучујуће утицао да се рад на законнику о грађанском поступку поново покрене са мртве тачке.

⁵⁶ АС, ДС 220/1844, *Допис Министарства правде Савету бр. 1076 од 20. марта 1844. године.*

⁵⁷ Милош Лазаревић (1799, Сремски Карловци – 1864, Земун), књижевник. Превео са немачког *Смрт Авељову* С. Геснера (1820), аутор трагедије *Племеница и силна љубов* (1831), оснивач листа *Сербско-народни весник* (1852). На почетку стваралаштва следбеник Вука Караџића, од кога се касније удаљио. Отац овог писца је Јован Лазаревић, дугогодишњи професор гимназије у Сремским Карловцима и творац плана наставе историје по којем се у њој предавало 1798–1825. године. Из тога произлази да су Василије и Јован Лазаревић браћа, за шта смо пронашли још један доказ. У некрологу Василију Лазаревићу, објављеном у пештанским *Сербским народним новинама* 2, марта 1844. године, наведена су имена једног његовог синовца и једне синовце – Урош и Милица, а управо тако су се звали и двоје деце Јована Лазаревића. Види И. Милић, *Милош Лазаревић и његов однос према Вуку Караџићу, Свеске Мајице српске* XLIII (2005), стр. 107–115; Л. Дотлић, *Неколико нових података о Јовану Лазаревићу и његовој деци, Зборник Мајице српске за књижевност и језик XXIV* (1976), стр. 348; *Сербске народне новине* бр. 18 од 2. марта 1844. године, бр. 70–71.

⁵⁸ АС, МИД-В II/179, *Допис Савету кнезу Александру бр. 342 од 18. маја 1844. године; Налог владарца Кнежевској канцеларији бр. 675 од 27. маја 1844. године.*

⁵⁹ АС, МИД-В 1844, II/179, *Допис Министарства правде кнезу Александру бр. 1866 од 31. маја 1844. године.*

Министарство је у допису изразило став да је доношење законика о грађанском поступку преко потребно и нагласило да ту потребу намеће више чинилаца. Први је недостатак прописа о судском поступку, који Министарство безуспешно покушава да надомести издавањем расписа. Оно за собом повлачи и други фактор – доношење пресуде се исувише препушта личном нахођењу и самовољи нестручних судија. Најзад, неуке странке не знају како да своја права бране пред судом, па их треба поучити томе.⁶⁰

Подстакнут дописом Министарства, Савет је на седници од 18. јула именовано комисију за преглед Лазаревићевог нацрта. Не можемо са сигурношћу рећи ко су били њени чланови. У записнику горе поменуте седнице наводи се да ће за преглед нацрта бити задужени председник Савета Стојан Симић, Јован Хаџић, секретар Министарства правде Павле Поповић и секретар Архидијецезалне конзисторије Василије Лазић. За разлику од записника, један чланак из *Новина србских* од 9. августа не помиње Поповића, али је зато у њему наведено да су у саставу комисије били начелник Одељења Министарства правде Сава Шилић и професор Лицеја Максим Симоновић.⁶¹

Не само што се не зна ко је сачињавао комисију, него се врло мало зна и о њеном раду. Дошли смо до податка да је одржала неколико седница, после којих је изашла с предлогом да се нацрт преради зато што није довршен и усклађен са СГЗ, при чему би се прерада поверила Хаџићу.⁶² Савет није имао ништа против предлога, па је Хаџић 7. августа већ започео са радом. Тиме је Лазаревићев нацрт одбачен као полазна основа за израду кодификације.

III

Извори до којих смо дошли само делом могу да удовоље захтеву да се о изради законика сазна што више. Са релативно великим степеном извесности установили смо са којим су књигама радили Захаријадес и Законодатељна комисија. Открили смо и како су текли преговори између Лазаревића и српске владе о склапању уговора о изради законика о грађанском поступку, дошли до нових података о њиховом спору и обелоданили нове детаље везане за предају његовог нацрта. Али изостала су нова сазнања о најважнијем – садржини првих нацрта.

⁶⁰ АС, ДС 220/1844, *Допис Министарства правде Савету од јула (sic!) 1844. године*; Д. Јанковић, *Историја државе и права Србије у XIX веку*, Београд 1955, стр. 84.

⁶¹ АС, ДС, Записници седница, *Записник седнице Савета од 18. јула 1844. године*; *Новине србске*, бр. 64 од 9. августа 1844. године, насловна страна.

⁶² *Новине србске*, бр. 64 од 9. августа 1844. године, насловна страна.

Само по себи се разуме да даљег напретка у изучавању ове теме не може бити без проналаска текстова пројеката. Јасно је да се о Захаријаде-совом и преводу Законодатељне комисије не може изрећи никакав суд док се не види како су изгледали. С друге стране, подаци о садржини Лазаревићевог нацрта би отворили могућност да се утврди да ли се и на које стране законодавство текстописац угледао, односно да ли се у кодификаторском рад држао смерница које је заједно са Хаџићем предочио кнезу Милошу. Од посебног значаја би било откриће у чему се огледала неуспешност пројекта са СГЗ.

Наравно, несувисло је говорити шта треба истраживати ако се истовремено не да упутство где то треба радити. Узимајући у обзир природу Лазаревићеве службе и разумљиву заинтересованост Аустрије да српско законодавство потпадне под њен утицај, проналазак релевантне грађе би се могао очекивати у Хрватском државном архиву и Аустријском државном архиву.

Конкретну потврду да прва наведена установа поседује архивски материјал од велике важности налазимо у наведеном делу А. Ивића, који се заснива управо на документима које је овај истраживач тамо пронашао. Слично је и са другим архивом; у помињаној монографији М. Кићовића често се наилази на његову грађу која се тиче законодавне делатности Хаџића и Лазаревића. Као неправник, овај аутор јој не поклања превелику пажњу, нарочито не оној која се у првом реду односе на Лазаревића. Убеђени смо да би ова – обрађена, као и до данас необрађена грађа страних архива у доброј мери могу проширити границе сазнања о кодификацији грађанског поступка у Србији. При томе, увек треба имати на уму да увек постоји већа или мања вероватноћа да се и у домаћим архивима наиђе на понеки досад непронађен значајан документ.

*Uroš Stanković, Assistant
Faculty of Law Novi Sad*

The First Attempts to Codify Civil Procedure in Serbia (1829–1844)

Abstract

The article sheds light on the first attempts to codify civil procedure in Serbia, in the period between 1829 and 1844. Predominantly focused on the earliest code-preparing works in the fields of penal and civil law, Serbian legal history neglected the third, equally important compilation – code of civil procedure.

The quantity of hitherto established data on this subject did not suffice. It was known, for instance, what foreign code served as a model in the very beginning of lawgiving work. Serbian legal history was also acquainted with the fact in what manner two future codifiers – a member of Novi Sad City Council Jovan Hadžić and the mayor of Zemun Vasilije Lazarević, declared on the contents of the draft produced prior to their arrival in Serbia in 1837. Likewise, legal historians were familiar with the datum that Hadžić and Lazarević had been initially drafting new code in concert, but later divided jobs, so that thenceforth Lazarević alone was tasked with its creation. Exclusive of certain data of lesser significance, nothing was determined in relation to his work whatsoever.

Leaning on disposable information, the author made an effort to deepen knowledge on prime codificatory works in this field. In terms of the earliest phase of codification, he expected to acquire new data with the help of foreign literature. Regarding Lazarević's work on the code, however, the author undertook a research in the archives believed to possess valuable documents.

Having attentively scrutinized some allegations presented in the correspondence between the president of so-called *Legislative Commission* (established in 1829 and tasked with production of the code) and Serbian language reformer Vuk Karadžić and his associate Jernej Kopitar, the curator of Austrian Court Library, the author sought for unidentified volumes cited as recourse in the process of code-preparing. By reason of some publications showing a large extent of consistence with the unfamiliar works referred to in Karadžić and Kopitar's letters, the author proposed the hypothesis that the indicated were supplemen-

tary literature in Legislative Commission's work. Nonetheless, he failed to obtain any data as for the contents of subsequently prepared Legislative Commission's draft code.

Research through archival materials was fecund solely to a degree. A number of utile details were ascertained, among which one should accentuate the terms of contract between Lazarević and Serbian government on the preparation of the draft code, more circumstantiating disclosures on the dispute over the interpretation of the aforementioned agreement and consignment of the compendium. Per contra, very few findings pertain to the contents of Lazarević's draft.

Save new discoveries appertaining the very outlook of the produced draft codes, further progress in the scientific research on this topic can not be made. New materials enabling continuance of undertaken exposition of the inceptive codification ought to be found in Croatian State Archives (Hrvatski državni arhiv) and Austrian State Archives (Österreichisches Staatsarchiv), whose documents are oftentimes cited in antecedent works concerning this question. Withal, one may never exclude the possibility of detecting unexposed documents in Serbian archives.

Key words: Draft codes of civil procedure, codification of civil procedure, history of civil procedure in Serbia, Legislative Commission, Vasilije Lazarević.